

LEVENSVERHAAL VAN MIJN VOORoudERS DEEL EEN

Versie van 15 oktober 2020.

AUTEUR: MONIEK NOOREN
HET VERHAAL VAN MIJN VOORoudERS VAN MOEDERS ZIJDE

Generatie vier en verder terug

Johann Rehak (1855 - +ca.1941) en Auguste Kränz (1855/1962 - +)
(ouders van grootvader Hugo)

Johanna Ottilie Erbstösser (ca.1877 - 1943) en stiefvader Carl Griesbach (ca.1875 [1860/1890] - +ca.
1958)
(ouders van grootmoeder Margarete)

VOORWOORD - WAAROM&HOE?

Biologische en karmische voorouders

Doel van dit uitstapje in de geschiedenis is het 'eigenwijs' verruimen van inzicht in mijzelf, anderen en de wereld.

Biologische voorouders zijn fysieke voorouders: bloedverwanten ofwel genetische voorouders. Karmische voorouders zijn geestelijke voorouders. Ieder organisme, ieder levend wezen, wordt geboren en leeft van moment tot moment als resultaat van de intenties en de handelingen van een reeks van geestelijke voorouders. Dat geldt voor ieder moment en voor geboorte na de dood. Dat is de boeddhistische visie. Het wordt nogal eens verondersteld, dat de biologische / fysieke en de karmische / geestelijke verwantschap samengaan. Dan zou ik bijvoorbeeld de voortzetting zijn van het karma van een van mijn overgrootouders. Het idee daarachter is: het karma of de levensvont die na de dood overspringt van organisme naar organisme, zou worden aangetrokken door verwantschap en / of vertrouwdheid. Dus toch vooral door een nazaat van de eigen familie, bijvoorbeeld een achterkleinkind?

Tja, het zou kunnen als de voortplanting op het juiste moment plaatsvindt. Als ik in de loop van dit onderzoek bij zulk een voorouder terechtkom, dan zou ik daar misschien een speciale 'karmische' verbinding mee voelen?

Boeddha Gautama, mijn grote leermeester, zo zeggen oude boeddhistische teksten, herinnerde zich tienduizenden van zijn vorige levens door zich in een heel diep mediatiestadium daarop te concentreren. Van die vroegere levens als dier of mens kon hij allerlei details beschrijven, ook zijn intenties, zijn handelingen en reacties en hoe hij omging met anderen. Die herinnering zou een enorme verruiming teweeg hebben gebracht van zijn inzicht: Inzicht in alle levende wezens, inzicht in mensen en dieren, inzicht in wedergeboorte en in het proces van actie en reactie (karma) dat het leven in al zijn variatie in tijd en ruimte in stand houdt – onoverzienbaar lang.

Dat is nogal wat, je inleven in tienduizenden vorige levens. Zoals de meeste gewone mensen, kan ik mij geen enkel vorig leven herinneren. Wat wel binnen mijn bereik ligt – verwacht ik – is dat ik mij kan inleven in de levens van enkele van mijn biologische ouders en grootouders; dat ik zo een gevoelsmatige verbinding kan leggen met een paar concrete, gewone mensen die er niet meer zijn, maar hun steentje hebben bijgedragen aan de wereld van nu. Het weten van die bloedverwantschap maakt het verbinding leggen net ietsje makkelijker; dat ligt in onze aard, en is bovendien een handige wegwijzer in de tijd en ruimte.

Als ik de tak volg van mijn moeder, is de voorouder die me het verste in de tijd terugbrengt en ook nog eens naar een ver land: overgrootvader Johann Rehak. Daarom vind ik hem bijzonder interessant. Misschien stiekem toch omdat hij ook een karmische voorouder zou kunnen zijn? Met een tussenstap dan wel, want ik ben ongeveer 10 jaar geboren na zijn overlijden.

Was overgrootvader (generatie 4) Johann Rehak (*1855) zigeuner?

Mijn moeder is geboren en opgegroeid in Kassel, Duitsland. En haar vader Hugo zou in Polen zijn geboren, dat is wat ik eerder had gehoord. Een van de door de familie bewaard gebleven documenten bevestigde die Poolse geboorteplaats: de trouwakte van Hugo Rehak en Margarete Erbstösser van 1919 in Kassel.

In deze trouwakte is ook vastgelegd, dat Hugo's vader, Johann Rehak of Rzehak, is geboren in 1855 in het dorp "Deutsch-Matha, Bezirk Braunau." Dat is een dorpje in Bohemen – in Tsjechië. Een oorkonde uit 1881 legt vast, dat deze Johann Rehak naar Landshut, in Beieren, Duitsland wilde emigreren.

Mijn eerste conclusie na het snuffelen in de papieren was: die vroege Rehaks moeten rondtrekkende lieden zijn geweest. Heel interessant en spannend voor mij, omdat ik als kind vaak droomde dat ik 'van de zigeuners' was. Door een verwisseling als baby, die mijn ouders dan geaccepteerd zouden hebben? Dat zoiets toch heel onwaarschijnlijk was, daar dacht ik als kind niet over na. Later heb ik er niet meer aan getwijfeld dat mijn ouders echt mijn biologische ouders zijn. Maar ja ... zou ik dan via deze overgrootvader misschien van rondtrekkende nomaden of zelfs echt van Boheemse zigeuners afstammen? In het Franse heten zigeuners *bohémiens*, waarschijnlijk omdat door Frankrijk trekkende Roma de Fransen vertelden dat ze uit Bohemen kwamen.

In de jaren 1950 belden er wel eens zigeuners bij ons thuis aan; zij verkochten dingen zoals wasknijpers of boden aan messen en scharen te slijpen. Mijn moeder stuurde ze nooit met lege handen weg, en wij kinderen keken bij het messenslijpen toe. Naar huidig inzicht zijn zowel de Sinti als Roma die vroeger zigeuners werden genoemd, afkomstig van nomaden van Indische oorsprong. Ik voelde een soort van aantrekkingskracht, een verwantschap, omdat zij er anders – exotisch - uitzagen en ik mij in mijn gezin een buitenbeentje voelde ...

Die oorkonde uit 1881 die ik net al noemde, vermeldt 'als beroep van overgrootvader Johann Rehak, en dat gaat minder goed samen met zigeuner-zijn. Uiteindelijk leek hij toch niet zo bijzonder reislustig. Johann vond zelf dat hij Duitser was en heeft dat officieel laten vastleggen. Geen Roma of Sinti, geen Pool, geen Tsjech, terwijl zijn geboorteplaats destijds in ... Oostenrijk lag. Dat is moeilijk te begrijpen zonder iets van inzicht in zijn leefwereld, het landschap en de geschiedenis ervan. Deze Johann Rehak, en ook de Rehak stamvader, zijn geboren in Boheems Tsjechië. Johanns zoon Hugo is in Preussisch-Duits Silezië (Schlesien), geboren. Zowel Bohemen als het aangrenzend Silezië zijn al meer dan duizend jaar lang voor staatshoofden 'doorgeefland'. Eind 19de eeuw werden ze gescheiden door de Oostenrijks-Duitse staatsgrens, maar dit was geen taalgrens en geen culturele grens. Zowel in noordelijk Bohemen als Silezië werd vanaf de 14de eeuw overwegend Duits gesproken en dat zou zo blijven tot in de 20ste eeuw. Hoe is dat zo gekomen?

UIT HET KENNISNET

Doorgeefgeschiedenis van Bohemen en Silezië tot 1918

Sporen van bewoning dateren vanaf de prehistorie. Tot in de 1ste en in Silezië tot in de 4de eeuw v.Chr. leefden hier Scythen en Kelten. De eerste Slavische voorouders van de huidige Tsjechen kwamen in de 6de of 7de eeuw in Bohemen te wonen. Later worden die ook wel Moravisch genoemd. Silezië behoorde vanaf 900 afwisselend tot Bohemen (dat later Tsjechië wordt) en Polen, kwam dan onder invloed van het Heilige Roomse Rijk waarvan het in 1236 deel ging uitmaken. Bohemen was vanaf 1198 een koninkrijk binnen het Heilige Roomse Rijk.

In de 13de eeuw waren dus zowel Silezië en Bohemen deel van het Heilige Roomse Rijk. Vanuit Saksen, Franken (Thüringen) en Beieren trokken toen grote groepen van kolonisten naar dit gebied. Zij werden door de machthebbers aangestuurd en ondersteund – ze moesten het nog van mensen lege - land in bezit nemen of ook de inheemse bevolking verdringen. Dat betekende: de bossen ontginnen, dorpen en steden en grotere Koloniën stichten. Zo doen dat tegenwoordig ook de Han-Chinezen in Tibet...

Rond 1300 bestond in Silezië de bevolking al voor helft uit nieuwe 'Duitse' immigranten. In het grootste, westelijke deel kregen die immigranten in de 14de eeuw de overhand en verdween de taal van de Slavische bevolking in het verloop van enkele eeuwen.

In 1526 werden Silezië, Bohemen en Oostenrijk door dezelfde Habsburgse vorsten geregeerd, die tegelijk ook keizer van het Duitse (zogezegd Heilige Roomse) Rijk waren.

Pruisen en de Habsburgse monarchie vochten tussen 1740-1763 in de drie Silezische oorlogen om Silezië, dat in die tijd door zijn mijnbouw en textielproductie een bijzonder welvarend gebied was.

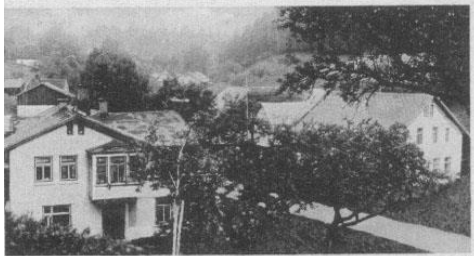
In 1742 veroverde Pruisen Silezië grotendeels. Oostenrijk moet Silezië overdragen aan het Koninkrijk Pruisen. Bohemen wordt een Oostenrijkse provincie.

In 1870 is het Koninkrijk Pruisen – en daarmee ook en Silezië – deel geworden van het Duitse keizerrijk (zogezegd Tweede Duitse Rijk) bij de Duitse staatkundige eenwording.

Daar blijft het dan bij tot Bohemen in 1918 wordt doorgegeven aan Tsjechoslowakije.

Stamvader Greg, herder

Deutsch-Matha, de geboorteplaats van Johann Rehak in 1855, zou rond 1260 zijn gesticht door Duitse immigranten. Johann vond zelf dat hij Duits was en zou een afstammeling van die eerste golf van Duitse immigranten kunnen zijn. De achternaam Rehak /Rzehak is redelijk zeldzaam en ontstaan in noordelijk Tsjechië, voor of in de 17de eeuwⁱⁱⁱ. De naam klinkt meer Tsjechisch als Duits, helemaal met die letter z erin. Volgens Amerikaanse nazaten is de naam ontstaan uit Tsjechisch Řehák en Řehoř, en vertaald is dat 'Greg' een afkorting van Gregorius. De volksetymologie verbond de naam met herder, reden waarom dit

Wlasenka. Post Mattha. Sudetengau

Foto 1

een populaire naam werd van priesters, monniken en pausen ...^{iv}. Nou, priester... ik stel me de stamvader Rehak dan toch eerder voor als een herder van de schapen van de Duitse kolonisten, die gezellig veel omging met de Slavische burenen en zo zijn naam kreeg. Zijn nazaten gingen dan over op het spinnen en weven van wol, en later van vlasvezels. Dat sluit toch mooi op elkaar aan? Wie weet wat DNA onderzoek zou uitwijzen? Hoeveel gemengde huwelijken zouden er in de loop van de eeuwen zijn geweest?

Toch hebben de mensen die in Deutsch-Matha woonden, ruim 600 jaar hun Duitse identiteit en Duitse taal behouden! Dat is wel heel lang... Een vergelijking: rond 1850 verlieten veel Nederlanders om religieuze redenen hun land en stichtten in het binnenland van de V.S. hun eigen stadjes en dorpen met Nederlandse namen. Ze koesteren hun afkomst en de folklore nog wel, maar Nederlands wordt er intussen – 170 jaar later - weinig meer gesproken, en hooguit in een merkwaardig lokaal dialect.

Johanns idyllische wieg: vlijtig met vlas

De wieg van Johann Rehak stond in een idyllisch en prachtig berglandschap in het Tsjechisch Massief ten noorden van Praag; in het deel dat later Sudeten of Sudetenland heet.

Deutsch-Mattha ligt in het ruime rivierdal van de rivier de Mattha, Metta of Mettuje, ^v rechts langs de rivier; in een bocht waar in de Mettuje een smal langgerekt eiland ligt en

bovendien de zijbeek Wlasenka in de Metta stroomt. Opmerkelijk - toevallig betekent metta in 'vriendelijke welwillendheid' in het Pali, de taal van oude Boeddhistische teksten.

Vroeger was de Mettuje de Duits-Slavische taalgrens. Het dorp zal er in de 19de eeuw ongeveer net zo uit hebben gezien als op de ansichtkaart uit ca. 1930. Een topografische kaart geeft een gedetailleerd beeld van hoe het hier uitzag in 1840, dus zoals het eruit zag 15 jaar voor Johann werd geboren.^{vi} In de gemeente Deutsch-Mattha valt de uitgestrekte oppervlakte aan akkers op; sommige zijn in lange stroken verdeeld. Er zijn namen genoteerd van de eigenaren; de naam Rehak staat er niet bij. In de zomer zal al het akkerland zijn veranderd in een golvend lichtblauw laken van bloeiend vlas. Voor het contrast zorgde donkergroen naaldbos op de bergen en op enkele richels in het ruime dal en bovendien de puzzel van

weilandjes, gebouwen en straatjes op het smalle, langgerekte eiland en direct langs de rivier en beek. Twee houten bruggetjes zorgden voor de verbinding van het eiland met de hoofdweg en met de Slavische buren op de linker zijde. Vanuit die overkant hoorde je in het Duitse kolonisten dorpje vast soms vioolspel en zang overwaaien; een melodieuze achtergrond voor het monotone klapperen van hout-op-hout van de vele weefgetouwen en spinnewielen.

De landschappelijke idylle is volgens google maps begin 21ste eeuw nog goed te herkennen. In Deutsch-Matha zijn in vergelijking met 1840 opvallend veel van de oude boerengebouwen verdwenen. En links van de rivier zijn enkele lelijke bedrijfscomplexen gebouwd. Toch hoort het intussen allemaal bij het beschermde landschapspark – genaamd ‘Broumovsko Protected Landscape Area’.

Al vanaf de Middeleeuwen werd in het laagland van Boheemse (rivier)dalen veel vlas geteeld en tot linnen verwerkt; aanvankelijk door boeren voor een kleine bijverdienste. De thuisnijverheid voerde na verloop van tijd tot welvaart en zo groeide in de dorpen het aantal huiswevers dat zich geheel toegede op de textielfabricatie. In de 18de eeuw was deze linnenindustrie in dorpen zoals Deutsch-Matha een belangrijke bron van inkomsten naast de landbouw. Ooit werd in dit dorp ook kalksteen in twee groeven gewonnen, maar dat was in de 19de eeuw verleden tijd. Ik heb wel iets met kalksteen...

Einde van de linnenindustrie en thuisnijverheid: werkstress

Johann Rehak (*1855-+ca.1941) was wever, ‘Webermeister’, zoals zeer waarschijnlijk ook zijn vader en grootvader ... De plaatselijke gilde, de belangenorganisaties van vroeger, zal hem die kwalificatie hebben toegekend. De wevers in de dorpen produceerden hun stoffen en kleden voor een handelaar. Het loon van de thuisarbeiders werd meestal per afgeleverd stuk berekend.

In Deutsch-Matha plus het ernaast gelegen dorp Wlasenka, registreerde een officiële volkstelling in 1885 in het totaal 506 personen, 495 Duitsers, 11 Tsjechen en 3 andere. In 1900 is het aantal geslonken tot 413 Duitsers. Het ging om een exodus van de wevers.^{viii} Waarom? Omdat de industriële revolutie doordrong in het dorp. Door de bevolkingstoename in Europa – een verdubbeling tussen 1750 en 1850 - konden de wevers en spinners de grote vraag naar betaalbaar textiel niet meer bijhouden. Daarom werd goedkope katoen geïmporteerd, werden spinnemachines en mechanische weefgetouwen ontwikkeld en textiel fabrieken. Dankzij de machines werd er nu snel en goedkoop fabriekstextiel geproduceerd en daarmee konden de thuiswevers niet concurreren. Wat moet je dan? In armoede te zien overleven of je biezen pakken, naar de stad verhuizen en de fabriek in?

Naar Landshut?

Johann Rehak, de nazaat van de herder Greg, besloot rond 1880 te vertrekken. Johann is dan 25 en meesterwaver. Weven en spinnen was een van mijn creatieve bezigheden – ik heb nog steeds twee spinnewielen en twee eenvoudige weeframen. En, o ja – nog een zak met vette wol – dus ik zou er zo weer mee kunnen beginnen.

Heel erg jammer dat ik geen foto van Johann heb: hij was vast vaardig met zijn handen, geduldig, een doorzetter en hij had technisch en kunstzinnig inzicht en een flinke dosis creativiteit. Hij heeft geen land geërfd, anders had hij wellicht in het dorp kunnen blijven. Wat moest hij voorafgaand aan zijn vertrek regelen? Waar zou hij heen gaan en hoe? Wat zou hij willen en wat was mogelijk? Dat soort vragen moeten wij mensen elke dag zien te beantwoorden, maar bij grotere ondernemingen zoals verhuizingen zijn de gevolgen uiteraard groter. Oorzaak en gevolg, met andere woorden karma, probeer je vooraf in te schatten. Want - in plat Nederlands: Wie zijn billen brandt moet op de blaren zitten.

Johann heeft gezegd dat hij in Duitsland wil gaan wonen, in Landshut. Dat is een grote stad in zuidelijk Duitsland, in Beieren – en om daar te komen zou hij een reis van ca. 500 km in zuidelijke richting moeten ondernemen. Dat hij naar Landshut wil, weet ik, omdat hij dat als reden opgeeft voor zijn aanvraag om toekenning van de ‘Preussische Staatsangehörigkeit’ in 1881. Hij krijgt die – voor hemzelf en zijn vrouw - op 28 september 1881. De oorkonde - uit de erfenis van mijn moeder - is afgestempeld te Liegnitz nu Legnica in Polen. Destijds een forse stad en het bestuurscentrum van de Pruisische provincie Neder-Silezië. Om daar te komen, had Johann 100km naar het noorden moeten reizen. Dat zal echter niet nodig zijn geweest, waarschijnlijk kon hij deze toekenning ook in het raadhuis van de meer nabije stad Friedland regelen. Zowel in Oostenrijk als in Duitsland waren systemen voor identiteitspapieren en paspoorten nog in ontwikkeling en veranderden ze nogal eens. Daarom was het zeker verstandig van hem om dit papier te regelen. Voor grensverkeer aan de Oostenrijkse grens was een certificaat van een lokale gemeente

voldoende.^{viii}

Waarom wilde hij juist naar Landshut?

Misschien omdat daar al eerder een familielid naar toe was verhuisd? In de 20ste eeuw komt de achternaam Rehak veel voor in Beieren.

Stammoeder ‘Bloemenkrans’ en overgrootmoeder (generatie 4) Auguste Kränz (*1850/1862 - +?)

In de naturalisatie-oorkonde staat de naam van Johanns vrouw: Auguste Kränz (soms ook geschreven als Krenz). Haar mooie achternaam is afgeleid van bloemenkrans – en dat is eerder toch een naam voor een stammoeder dan een mannelijke stamvader! De achternaam Kränz / Krenz komt volgens de databanken van Geneanet in de 15de eeuw in Keulen voor, en in de 16de eeuw op verschillende plekken in midden- en zuidelijk Duitsland en in Luxemburg. In de 17de en 18de eeuw zijn nazaten ‘uitgewaaid’ naar o.a. Silezië. Dan zal ik maar veronderstellen dat Auguste Kränz, de nazaat van de Keulse bloemenkransvrouw, in Silezië, in de buurt van of in Friedland, is geboren. Haar geboortedatum moet tussen 1850 en 1862 liggen. Over Auguste weet ik verder niets. In de 19de eeuw, en nog tot na de eerste wereldoorlog zijn vrouwen – echtgenoten of dochters - zelden apart vermeld in documenten; ze ‘horen vanzelfsprekend’ bij de echtgenoot of vader. Rond 1850 hielpen de meeste vrouwen als familieleden of dagloners mee op het eigen land; ongeveer $\frac{3}{4}$ van de bevolking leefde op het platteland.. Vaak werkten de vrouwen ook in de textielproductie mee om de inkomsten van de familie aan te vullen. Thuis of vanaf vijftien jaar en tot hun huwelijk in de fabriek.

De Rehaks in Friedland – en de oudste, eerste fabriek in dit familieverhaal

Friedland, nu Mioszów, is de geboorteplaats van Hugo Rehak, zoon van Johann en Auguste. Het ligt slechts 20 km ten noorden van Deutsch-Matha en is vanuit dat dorp bekeken, de meest nabije stad op Duitse grond. Bovendien redelijk makkelijk bereikbaar – op die route is de bergketen niet zo heel steil en hoog. Het is heel goed te begrijpen waarom Johann naar Friedland is gegaan. Friedland heeft namelijk in 1880 al vijf mechanische weverijen (gesticht tussen 1839 en 1880).^{ix} Johann zal in 1881 of al een paar jaar eerder, als meesterwever werk snel hebben gevonden in een van die vijf fabrieken en daar hebben geleerd een mechanische weefstoel te gebruiken. Die fabriek in Friedland is de in de tijd eerste, de oudste fabriek die voor mijn voorouderlijke bloedverwanten - en mij uiteindelijk ook - een rol heeft gespeeld. Ik kan mij gemakkelijk voorstellen dat hij Auguste in Friedland heeft ontmoet, en dat zij als weefster of spinster al voor hem in een fabriek werkte. Johann is vast al voordat hij besloot zijn dorp te verlaten in Friedland geweest – 20 km is toch niet zo heel ver voor een reis te voet, per boerenkar of postkoets?

Of deels per trein!

Tot mijn verrassing ontdekte ik dat Česká Metuj in 1875 een treinstation had gekregen.^x Johann kon met de trein 12,5 km naar het noorden reizen, tot Halbstadt nu Meziměstí, en moest dan wel nog 7 km verder om de Oostenrijks-Duitse grens over te steken en naar Mioszów te komen.

Als zoon Hugo in 1897 wordt geboren - Johann is intussen 42 - is dat ruim 15 jaar nadat Johann’s plan om met Auguste naar het verre Landshut in Beieren te vertrekken is genoteerd. Ik heb niets gevonden dat erop wijst dat het echtpaar inderdaad in Landshut is geweest. Elf jaar later wonen vader en zoon in Kassel. Het lijkt mij dat het gezin Rehak om de een of andere reden in Friedland is blijven hangen, totdat het dan toch, rond 1908, verhuist naar Kassel. Had het paar maar een zoon en geen andere kinderen? Zou Auguste wellicht in 1908 in Friedland zijn overleden en besloot Johann daarom te vertrekken? Het blijven open vragen. Opmerkelijk detail: mijn broer Reiner, Johann’s achterkleinzoon, zal ca. 1980 wél naar Beieren migreren ...

Overgrootmoeder (generatie 4) Otilie Erbstösser (* ca.1877) en Carl Griesbach

Johanna Otilie Erbstösser is geboren in Mühlhausen in ca.1877 (ze is 66 als ze overlijdt in 1943). Haar roepnaam was Otilie of Tillie zo vertelde mijn moeder mij ooit. In 1899 baart zij – 22 jaar jong - haar dochter Grete in Mühlhausen^{xi}. Mühlhausen is een stad in de deelstaat Thüringen in het midden van Duitsland. In deze stad ontwikkelde zich tussen 1890 -1900 naast metaal- en tabaksindustrie ook de textiel-industrie.

Grete krijgt de achternaam van haar moeder, dus Otilie is dan ongehuwd en heeft de naam van de vader niet bekend gemaakt. Er is nooit over gesproken in de familie ...

Otilie is weefster staat op het document; ze zal in een textiel fabriek hebben gewerkt. Later, laten we zeggen rond 1903 (na 1899 en waarschijnlijk vóór 1912) is zij getrouwd met de koopman Carl Griesbach.^{xii} De achternaam Erbstösser duikt in de Geneanet-databanken voor het eerst op in de 19de eeuw voor een

plek 50 km ten oosten van Mühlhausen. Een bizarre naam, die lijkt op 'Naaktgeboren', zomaar gekozen door iemand die echt niets beters wist te verzinnen. Of een helderziende die zo benadrukte dat in deze familie vrouwelijke nazaten snel zijn in het produceren van een erfgenaam ... De naam Griesbach is net iets ten noorden van Mühlhausen ontstaan (gaat terug tot 16de eeuw) en komt op die locatie nog vrij veel voor: verwijst naar een beek met grofzandige bodem. Zowel Carl als Otilie kwamen dus zeer waarschijnlijk allebei uit de omgeving van Mühlhausen.

In 1912 woont Otilie met haar dochter in Hessisch-Lichtenau. Dat weten we omdat de 13jarige Grete daar op 20 mei de herhalingsinenting (voor pokken) krijgt; en het bewijs daarvan bewaard is gebleven. Het

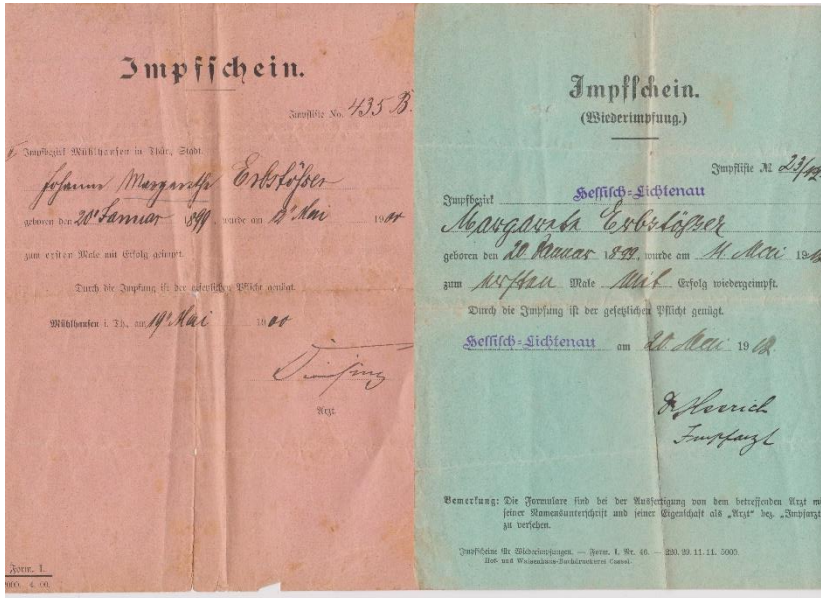

Foto 2

oudste originele document van mijn moeders verzameling is het bewijs van de eerste inenting van Grete als zij een jaar oud is, van 19 mei 1900 te Mühlhausen.

In Europa stierven tot eind van de 18de eeuw nog tot 10 % van alle jonge kinderen aan de pokken. De laatste grote epidemieën van pokken kende Duitsland in 1870 (tijdens de Frans-Duitse oorlog) en in 1873 voor de uitvaardiging van het 'Reichsimpfgesetz'. Op grond van die wet moesten alle Duitsers hun kinderen van een jaar en 12 jaar (herhalingsinenting) laten inenten tegen pokken.^{xiii}

Grete krijgt haar herhalingsinenting aan de late kant... op 20 mei 1912, dus als zij 13 is. Hessisch-Lichtenau was tot eind van de 19de eeuw een heel welvarend stadje vanwege de linnenindustrie. Een kleine stad in een sprookjesachtig mooi landschap – de poort naar het “Frau-Holle-Land an der Deutschen Märchenstraße”.

Wanneer dochter Grete trouwt, in 1919, wonen Otilie, Carl en Grete in Kassel. Een fotograaf heeft een portretfoto van Otilie gemaakt – waarschijnlijk in 1919, tegelijk met de trouwfoto van Grete. Otilie, Tillie senior, was dan 42, een vrouw met een stevig postuur, met iets van wit haar rond het voorhoofd en een kuiltje in haar kin. Mijn moeder heeft dat kuiltje geërfd. Misschien ook de ronde vorm van haar gezicht? En ?

Foto 3

Waarom rond 1912 naar Kassel verhuizen?

Hessisch-Lichtenau ligt 40 km oostelijk van Kassel. Mühlhausen waar de Erbstöckers/Griesbachs eerst woonden, ligt daarvandaan 65 km verder naar het oosten. Friedland / Mieroszów waar de Rehaks rond 1900 woonden, ligt 540 km ten oosten van Mühlhausen en al deze plaatsen liggen ongeveer op een rechte lijn van oost naar west. Eind 19de eeuw trokken heel veel migranten, heel veel voormalige thuiswerkers, naar de steden op zoek naar werk in fabrieken en betere leefomstandigheden. Zo ook deze beide gezinnen. Overall in West-Europa begon vanaf 1857 de traditionele linnenproductie in te zakken. Wat konden de wevers en

spinners anders doen dan werk zoeken in de stad, in de mechanische weverijen of andere fabrieken? En als je als Duitstalige Boheems-Oostenrijker of Pruisisch-Sileziër van het oosten naar westelijker Duitsland trok, hoefde je tenminste geen nieuwe taal te leren.

Dat zowel de Erbstössers/Griesbachs als Rehaks in of voor 1919 in Kassel terecht zijn gekomen, was niet zomaar toevallig. Kassel, of meer precies de buitenwijk Bettenhausen, was namelijk de hoofdvestigingsplaats van het textielbedrijf Salzmänn & Co. Gesticht in 1876 met een aantal handmatig bediende weefgetouwen, groeide Salzmänn & Co uit tot een enorm concern met vestigingen in o.a. Silezië, Hongarije en Tsjechië. Het is aan te nemen dat veel wevers direct of via tussenstappen vanuit de kleinere nevenvestigingen toch naar Salzmänn & Co in Kassel trokken, in de verwachting van betere kansen, betere leefomstandigheden, beter betaald werk enzovoort. Het bedrijf zal blijven bestaan tot in 1971; een deel van de gebouwen zal beschermd monument worden.

In 1890 heeft Salzmänn & Co. een weverij in Friedland in pacht genomen "met 160 weefgetouwen".^{xiv} Of Johann Rehak in 1897 in die Salzmänn-weverij aan het werk was, of in een van de andere vier weverijen van de stad, maakt niet uit; Johann moet al in Friedland het bedrijf Salzmänn & Co. gekend hebben.

De Rehaks staan in het adresboek van de stad Kassel vanaf 1908 – een ouder adresboek was niet

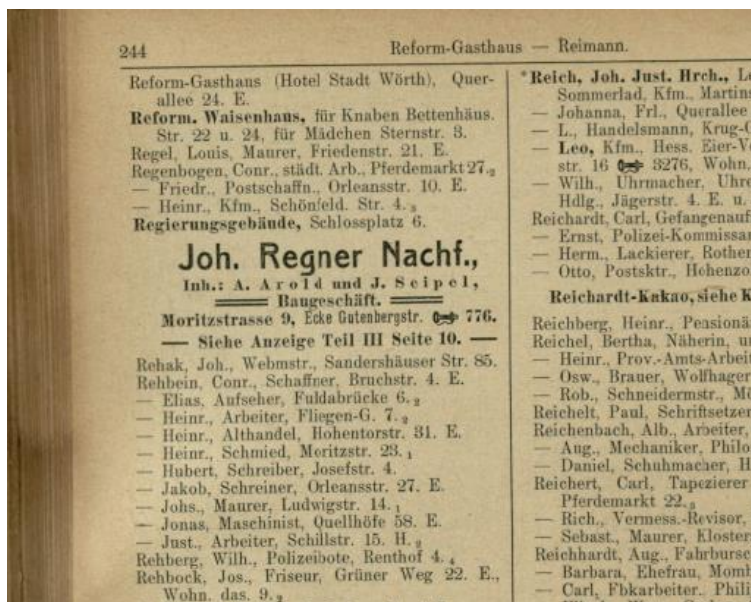

Foto 4

beschikbaar. Het is mogelijk dat zij daar al eerder naar toe zijn verhuisd (na 1897 – wellicht in 1901?). De Salzmänn-fabriek in Bettenhausen-Kassel is een paar keer flink vergroot, o.a. in 1901 en in 1913. In die jaren waren zeker veel nieuwe fabrieksarbeiders nodig; en ook tijdens de Eerste Wereldoorlog; toen ontstond namelijk plotseling een grote behoefte aan zwaar textieldoek, zeildoek voor tenten en boten. De Erbstössers/Griesbachs moeten na 1912 en voor 1916 in Kassel zijn gaan wonen.

De Rehaks en Erbstössers/Griesbachs zullen verder in, of vlakbij Kassel blijven wonen en daar twee oorlogen overleven. Een van de redenen waarom ik het

moelijk vind om van de mensheid te houden, is dat oorlogvoeren. Hoe kunnen volwassen mensen zo dom of crimineel zijn dat ze daarvoor gaan?

Op 28 juli 1914 begon de Eerste Wereldoorlog nadat Oostenrijk-Hongarije Servië binnenviel. Er ontstonden twee opposerende allianties: de geallieerden en de centralen. Duitsland hoorde bij de centralen, samen met Oostenrijk-Hongarije, Turkije, Bulgarije en Italië. Zij vochten tegen de geallieerden: o.a. tegen Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië.

Johann zal na de Eerste Wereldoorlog als invalide verder leven. Zou de arme man die twee keer een nieuw leven moest opbouwen, dan vervolgens als minstens 59jarige nog als soldaat hebben moeten vechten?

Tegen Oostenrijk, het land waarin hij geboren was? Gruwelijk.

UIT HET KENNISNET

Genen en cellulair geheugen

Wat kinderen van hun biologische ouders erven zijn de genen, eenheden van erfelijk materiaal, die samen een recept vormen voor het organisme dat zij op de wereld zetten. Het recept stuurt al het lichamelijke aan, de vorming, verversing, reparatie van cellen, de lichaamsprocessen enzovoort. Het genetisch materiaal

van de mens als biologische soort of van een groep van mensen komt op een heel klein deel na precies overeen.

Toch is ieder individu uniek, dat zie je en dat zegt zijn DNA. Dat komt door genetische variatie in dat heel kleine deel, heel kleine verschillen in het genetisch materiaal die maken dat individuen van elkaar te onderscheiden zijn. De variatie ontstaat bij de voortplanting, door combinatie van delen van het erfelijk materiaal van de biologische ouders. Bovendien kunnen mutaties optreden, veranderingen in de chromosomen, dragers van het erfelijke materiaal in de celkern. Die veranderingen kunnen spontaan optreden of van buitenaf worden opgeroepen door bepaalde chemische stoffen of radioactieve straling. Mensen kunnen hun genetische erfenis niet veranderen; wat een organisme doet, voelt, denkt of zegt heeft geen invloed op zijn genen. Er is geen genetisch geheugen dat je op nazaten kunt overdragen.

Echter, er is op celniveau wel een soort geheugen gevonden.

Sommige 'bijkomende' eigenschappen kunnen zonder verandering van het genoom (in DNA gecodeerde informatie) doorgegeven worden van de ene generatie (cellen of organismen) op de andere wordt overgedragen. Dit type van regulering werkt op het niveau van de celkern of van het cytoplasma. Een Brits-Zweeds onderzoek heeft aangetoond dat perioden van relatieve hongersnood bij een eerste generatie systematisch een significante uiting van diabetes bij de derde generatie tot gevolg had. Ook stressresultaten zijn erfelijk: een hogere stressgevoeligheid bij kinderen van wie de moeder tijdens de zwangerschap aan sterke stressprikkelers werd blootgesteld.^{xv}

WAAROM&HOE?

Herinneringen en neigingen erven en genezen

Sommige mensen menen, dat er zoiets bestaat als het erven van herinneringen. Een herinnering is een ervaring uit het verleden die in het geheugen is opgeslagen, en die men zich voor de geest kan halen. Trauma's, voorkeuren, overtuigingen, levenspatronen, beroepen enzovoort zouden dan van voorouders naar nazaten worden doorgegeven en in het onderbewustzijn van de nazaten zijn opgeslagen. De materiële overdracht zou dan moeten plaatsvinden via de cellen, 'cellulair' zoals dat voor diabetes en stressgevoeligheid zijn aangetoond. Een interessant idee, maar het gaat toch wel heel ver om zomaar over te stappen van een overdracht van een heel beperkt lichamelijk biochemisch geheugen naar een complex geestelijk geheugen. Interessant ook dat sommige aanhangers van deze theorie menen dat het doorgeven van die herinneringen stopt wanneer een generatie zich bewust wordt van die geërfde 'cellulaire herinneringen' en daar zelf verandering in aanbrengt – een soort van 'genezing' of 'healing'.^{xvi} Tja, de theorie, het idee van een genezingsproces lijkt me, is overgenomen uit de boeddhistische Leer die echter veel diepgaander is. De intentie waarmee we dingen doen, zeggen en bedenken beweegt ons, geeft kracht, richting en lading aan onze handelingen. De lading is goed/gezond of niet goed/ziek. De ziekteverschijnselen komen voort uit de drie vergiften: begeerte, aversie en onkunde.

Wellicht mag ik 'cellulaire herinneringen' wel vertalen als karma ofwel 'herinneringen uit vorige levens'? ... Overigens denk ik dat je altijd wel een 'link' kunt ontdekken met belevenissen of eigenschappen van sommige mensen uit het verleden, of dat nu voorouders zijn of niet.

Maar goed, we hebben allemaal wel oude gedragspatronen en hardnekkige 'kleverige' neigingen die minder gemakkelijk wegslijten. Mensen, levende wezens, veranderen hun fysieke en geestelijke erfenis voortdurend, door intenties, woorden en daden.

De ouders van mijn ouders kunnen geen vorige levens, geen karmische voorouders van mij zijn geweest, want toen ik geboren werd, waren ze allemaal nog in leven. Omdat zij mijn ouders hebben opgevoed, hebben zij zeker wel indirect invloed uitgeoefend op mijn leven.

Hugo Rehak is geboren op 12.2.1897 te Friedland bij Breslau - in "Pruisisch Duitsland". Datum van overlijden is onbekend. In 1908 en 1909 wonen de Rehaks in Kassel, dat

Foto 6

Dr. Wattenberg, Chemiker E.	66 *Dr. Marquart & Schulz, Ch
Jacob, Direktor 1	Fabrik 24
Rogge, Heizer 2	Scherk, Dr. phil., Chemiker
Lossestr.	78 *Dr. Marquart & Schulz, Ch
85 *Fritzsche, Gastw. E. 1088	Fabrik 24
Wetter, Maler 1	Willhardt, Fbkarbeiter. 1
Oppermann, Oberheizer 2	106 *Miram, Zündholzfbk.
Bickel, Weber 2	Zahn, Mechaniker E.
Jäger, Schlichtmstr. 2	Bender, Ingenieur 1
Schreiber, Drechsler 3	110 *Kühnemann, Köln. Str.
Jäger, Obermstr. 3	
Kleinwächter, Schreiner 3	
Rehak, Webermstr.	
119 Hellmann, Schlosser 1	
Braune, Maurer.	
Weberstr.	
Rechts.	
22 *Wolter, Wwe. 1	
Ecklebe, Zimmermstr. E. 507	
Lippardt, vereid. Landmess. E.	
Mühlenberg, Wwe. 3	
Schirmer, Webermstr. 2	

Foto 5

wil zeggen: Rehak, Joh. Wbmstr., op de Sandershäuser Strasse 85. Dat is vlakbij de textielfabriek. Eigenaar van het huis is: Fritzsche Gastw. E (Gastwirt, Erdgeschoss = begane grond); er staan behalve Johann nog zeven andere namen van personen met hun beroepen vermeld.^{xvii} Hugo is elf jaar oud.

In 1910 (tot 1940/1945) heeft het gezin Rehak een ander adres: Huthstr.22 E. De eigenaar van het huis is Salzmänn & Co., op de 1ste verdieping wonen Dreger Wwe en Dreger Weber. Ook dit adres is te vinden in de wijk Salzmännshausen. Dat mag je toch wel opvatten als bewijs dat Johann echt bij Salzmänn werkt?

Er was een tekort aan sociale huurwoningen.

Salzmännshausen is rond 1902 aangelegd als woonwijk voor de arbeiders van de textielfabriek Salzmänn in het

noordelijke deel van Bettenhausen. Dat was tot 1906 een aparte gemeente. De arbeiderswijk Salzmännshausen was voorzien van veel groen; ieder woonperceel had een soort parkachtige binnentuin. Die tuinen, inclusief fruitbomen, waren voor gemeenschappelijk gebruik; voor groente en bijvoorbeeld kippen, en ontspanning. De woonhuizen waren ingericht voor bewoning door meerdere families verdeeld over twee of drie woonlagen. Een soort voorlopers van flatgebouwen zou je kunnen zeggen. Bakstenen gebouwen met soms oudere elementen.

Er zijn twee oude foto's – ansichtkaarten - van huizen waar de Rehaks woonden, waarschijnlijk is het sombere bakstenen gebouw met de drie dakkapellen van Huthstr.22.^{xviii} Er staat ook nu een woonhuis, maar dat ziet er heel anders uit. Nog steeds een prima plék om te wonen: op een hoek van de straat en aan de stadrand, vlakbij de strook graslanden en akkers die doorlopen tot aan de rivier de Fulda in het noorden. Langs zijn geboortehuis in Bohemen stroomde de Matha, en hier dus de Fulda.

Ik, de achterkleindochter van Johann, woon aan de Rijn... Dus ik begrijp best dat Johann niet midden in de stad bleef wonen, maar hierheen is verhuisd en dat de Rehaks daar lang zijn blijven wonen ook al ziet het gebouw er niet bepaald aantrekkelijk uit. Zoon Hugo blijft daar na zijn huwelijk wonen – vanaf 1921 staat ook zijn naam in het Kasseler adresboek - en kleindochter Erika, mijn moeder, zal er later opgroeien. Hugo heeft vanaf zijn dertiende jaar in dit huis op de Huthstrasse gewoond. Zijn beroep werd 'mechaniker'; dus hij zal zo rond zijn veertiende jaar, in 1911, in de leer zijn gegaan. Misschien is hij begonnen bij Salzmänn&Co.; later overgestapt of meteen begonnen bij een van de bedrijven die later door Zeiss Ikon zijn overgenomen.

De details veranderen af en toe in de serie van adresboeken. Soms staat het beroep van Johann vermeld als Werkmstr = Werkmeister. De eigenaar is vanaf 1916 "C.-B. gemeinn. Bauges."

Er zijn geen adresboeken voor de periode van 1917 t/m 1919. De oorzaak ligt voor de hand: de Eerste wereldoorlog (28 juli 1914 tot 11 november 1918 – Wapenstilstandsdag.).

Gezin Erbstösser/Griesbach in Salzmanshausen 1914/16 - 1919

In 1916 is - voor het eerst - Karl – of Carl, de schrijfwijze varieert - Griesbach opgenomen in het Kasseler adresboek: “Karl, Bestriebsschr. (bedrijfsschrijver?) , Einbeckerst. 7 of 71”. Op die plek wordt in 2020 een nieuw huis gebouwd.

In 1916 stond er een van de typische arbeiderswoningen van Salzmanshausen; en het was twee minuten lopen van de Rehak's op Huthstrasse 22 vandaan.

Het gezin Griesbach blijft op hetzelfde adres wonen tot in 1927. Dat wil zeggen, minus dochter Grete vanaf eind 1919; zij trekt na haar huwelijk in bij haar man Hugo en schoonvader Johann. Als Karls beroep staat in 1919 en 1920 ingevuld: ‘Lagerist.’, dat is magazijnbediende.

UIT HETKENNISNET

Geschiedenis van Bohemen en Silezië 1918 -1993

Nog een klein intermezzo voor de afronding van de ‘doorgeef’ geschiedenis van Duits-Silezië en Oostenrijks-Bohemen waar mijn overgrootvader Johann Rehak is geboren.

In 1918, na de Eerste Wereldoorlog valt de Donau-monarchie (Oostenrijk-Hongarije) uiteen en Bohemen wordt onderdeel van de nieuw gevormde staat Tsjecho-Slowakije.

Neder-Silezië blijft in 1918 Duits.

In 1938 was het Duits-sprekende deel (Sudetenland) van Bohemen door Duitsland geannexeerd, en het Tsjechisch-sprekend deel als protectoraat bezet. In 1945.

In 1945^{six}, na de Tweede Wereldoorlog, werd heel Bohemen weer deel van Tsjecho-Slowakije. Duitsland moet vrijwel heel Silezië – alles ten oosten van de Oder-Neissegrens - overdragen aan Polen. Sindsdien is het Pools.

Zowel uit Silezië als ook uit Bohemen werden de Duitstaligen die het enorme oorlogsgeweld hadden overleefd, na het verliezen van de oorlog verdreven – ‘terug’ richting westen..

Op **1 januari 1993** volgde een (vreedzame) opdeling in Tsjechië en Slowakije.

Arbeidsvitaminen voor wevers

Wevers en textielarbeiders zongen liedjes op het ritme van het weefgetouw, het spinnewiel of de weefmachine. De teksten gingen over hun leven en zijn zo heerlijk navoelbaar dat ik hier een verwijzing invoeg. Dat gebeurde overal in West-Europa tot rond de Tweede Wereldoorlog en de meeste van bewaard gebleven lokale versies dateren uit de 19de eeuw. Allerlei menselijk lief en leed, armoede, lof en zelfspot, maar ook de schoonheid van het vlas wordt bezongen. Componist Guy Roelofs uit Breda verzamelde oude spin- en wefliederen en maakte er in 2000 een cd van: 'Cadans der getouwen' (nog te koop). Voor verwijzingen naar ruim honderd Duitstalige liedjes zie

<https://www.volksliederarchiv.de/handwerkerliedder/weberliedder/>

EINDE VAN DEEL EEN

NOTEN

ⁱ29.11.1919

ⁱⁱ op 11.7.1855

ⁱⁱⁱ bron: <https://nl.geneanet.org>

^{iv} Bron: “ Czech (Řehák): pet form of the personal name Řehoř, the Czech form of Gregory”; see Rehor; <https://www.familysearch.org/>.En: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Gregorius_\(voornaam\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Gregorius_(voornaam))

^vDeutsch-Matha is in ca. 1890 vergroeid met het ernaast gelegen dorpje Wlasenka en na de Tweede wereldoorlog met het Boheems-Tsjechische dorp aan de overzijde van de rivier. De combinatie heet nu Česká Metuje (de vertaling van Česká is Tjechisch)

^{vi} <https://www.oldmapsonline.org/map/cuzk/c4558-2-003>

^{vii} bronnen: <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/deumath.htm> en [https://de.wikipedia.org/wiki/Česká Metuje](https://de.wikipedia.org/wiki/Česká_Metuje)

^{viii} <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Passwesen> en <https://de.wikipedia.org/wiki/Reisepass#Preussen>

^{ix} Bron: <https://de.wikipedia.org/wiki/Mieroszów>

^x https://de.wikipedia.org/wiki/Bahnstrecke_Choceň-Meziměstí

^{xi} bron: de trouwakte van Hugo en Erika

^{xii} bron: overlijdensadvertentie van Ottilie Griesbach van 1943

^{xiii} <https://de.wikipedia.org/wiki/Impfpflicht> en <https://de.wikipedia.org/wiki/Pocken#>

^{xiv} bron: [https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Salzmann_\(Fabrikant\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Salzmann_(Fabrikant))

^{xv}Bron: Human transgenerational responses to early-life experience: potential impact on development, health and biomedical research; Marcus Pembrey, Richard Saffery, Lars Olov Bygren, Network in Epigenetic Epidemiology, 2014; <https://img.bmj.com/content/jmedgenet/51/9/563.full.pdf>

^{xvi} https://en.wikipedia.org/wiki/Cellular_memory en <https://nl.wikipedia.org/wiki/Epigenetica> en Healing Code; Alex Lloyd & Ben Johnson; 2010

^{xvii} https://orka.bibliothek.uni-kassel.de/viewer/image/1382947338432_1908/396/

^{xviii} Deze heeft Horst bij zijn laatste bezoek in ca 2005 aan mijn moeder gegeven, met die toelichting over de voorstelling.

^{xix} <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bohemen> en <https://nl.wikipedia.org/wiki/Silezië>